1.2 Historie čaje v Lushanu

Historie čaje v Lushanu je podstatně starší než historie čaje, který dnes nazýváme Lushan Yunwu. Moderní texty velmi často uvádějí, že čaj v Lushanu pěstovali buddhističtí mniši již za východní dynastie Han, případně že zde tehdy existovaly stovky klášterů. Objevuje se také příběh, podle něhož mnich Huiyuan nalezl divoké čajovníky, přenesl je ke klášteru Donglin a stal se zakladatelem místního pěstování čaje. Tyto příběhy se dodnes objevují i v oficiálních a celostátních čínských dokumentech a médiích.

Jde ovšem o novější tradici, nemající žádnou oporu v dobových pramenech. Huiyuan (334–416) bezpochyby patří k nejvýznamnějším osobnostem buddhistických dějin Lushanu a jeho dlouhodobé působení v klášteře Donglin je historicky doloženo. Jeho zásluhy o pěstování čaje v Lushan však už ovšem stejně spolehlivě doloženy nejsou. Stejně tak sice víme, že buddhistické kláštery sehrály v raném období pěstování a výroby čaje v Lushan významnou úlohu, avšak počátek této tradice přesně datovat z dobových pramenů nelze.

1.2.1 Čaj v období Tang a Song

Významné svědectví o pěstování čaje v Lushan v období dynastie Tang poskytuje básník a úředník Bai Juyi (772–846), jedna z nejvýznamnějších osobností tangské literatury[1]. Na severním úpatí Xianglufeng, jednoho z vrcholů Lushanu, si vybudoval horské sídlo známé jako Lushan Caotang. Toto místo se stalo známým především díky Bai Juyiho vlastním literárním textům, v nichž podrobně zachytil jeho podobu, okolní krajinu i způsob života, který zde vedl.

Pro dějiny místního čaje je zvláště významná báseň „O nově zřízeném horském obydlí pod vrcholem Xianglufeng. Bezprostřední vyjádření pocitů, zapsané na kámen“. Bai Juyi v ní při popisu budování svého horského sídla výslovně uvádí: „Na skále jsem vystavěl obydlí s doškovou střechou a na svahu otevřel čajovou zahradu“. Zmínka představuje přímý doklad existence čajové zahrady v Lushanu v první polovině 9. století. Čaj zde není abstraktním symbolem či básnickým obratem, ale součástí každodenního života a hospodářství v Lushan. V pozdějších básních popisuje Bai Juyi život na Lushanu, krásu místní krajiny a zmiňuje také zahrady určené k pěstování léčivých rostlin a čajovníku. Čajová zahrada tak zapadala do širšího obrazu Bai Juyiho lushanského ústraní, v němž se spojovalo literární a estetické vnímání horské krajiny s praktickým využíváním okolního pozemku.

1

[1] Bai Juyi (772–846), známý rovněž pod zdvořilostním jménem Letian, patřil k nejvýznamnějším básníkům středního období dynastie Tang. S Lushanem byl úzce spojen zejména během svého působení v Jiangzhou, kam byl roku 815 přeložen po svém odvolání z dvorského prostředí

Další zprávu o čaji na Lushanu zachovala pozdější „Lushan zhi“[2]. Podle záznamu převzatého ze starší „Nankang zhi“ měl okres Xingzi povinnost odvádět císařskému dvoru stanovené množství čaje jako naturální dávku. Chladné horské podmínky Lushanu však způsobovaly pozdní rašení místních čajovníků, takže čaj potřebný ke splnění této povinnosti musel být v některých případech nakupován mimo samotný Lushan. Za vlády císaře Taizonga v éře Taiping Xingguo (976–984) měl Wu Chang dosáhnout zrušení této povinnosti.[3].

Tato zpráva je významná především tím, že zachycuje praktickou stránku pěstování čaje v horském prostředí. Dokládá existenci místní produkce čaje a současně poukazuje na její zásadní problém. V chladnějších polohách Lushanu začínal čajovník na jaře rašit a růst natolik pozdě, že místní sklizeň nemusela být včas k dispozici pro splnění stanovené dodávky. Pozdní jarní rašení, které se v tomto záznamu objevuje jako hospodářský problém, je opakovaně zmiňováno také v pozdějších historických pramenech popisujících pěstování a produkci vysokohorského čaje v Lushan.

1.2.2 Od „čaje z Lushan“ k Yunwu

Li Rihua

Mimořádně významný doklad o čaji z vrcholových poloh Lushan pochází z pozdního období dynastie Ming. Li Rihua (1565–1635) ve svém díle „Různé zápisky ze Studovny purpurových broskví“ popsal nejen charakter místního čaje, ale také způsob jeho zpracování a vlastní pokus o jeho zlepšení[4].

Li Rihua o čaji z Lushanu píše:

> Na nejvyšších místech Kuanglu se rodí čaj. Roste uprostřed vzdouvajících se mraků a mlh a má mimořádně vytříbený charakter. Mniši jej však neumějí správně zpracovat. Jakmile jej sklidí, vždy jej napaří v pařáku, nechají přes noc a teprve potom suší. Výsledkem je vyschlý a tuhý čaj podobný suchým stéblům. Po zalití dává načervenalý nálev. Jak by v něm ještě mohl zůstat čaj? Můj přítel Yang Danzhong navštívil Kuangshan a žertoval o tom slovy „žízní pít krev Xiongnuů“.

[2] Lushan zhi je místopisná kronika Lushanu, tedy dílo náležející k čínskému žánru „difangzhi“, který systematicky zaznamenával geografii, správní členění, dějiny, významné osobnosti, chrámy, místní produkty a další údaje vztahující se k určitému území. Příslušný záznam se odvolává na starší „Nankang zhi“, místopisnou kroniku oblasti Nankang, pod jejíž správu území Lushanu v pozdějších historických obdobích náleželo. Jde tedy o zprávu dochovanou prostřednictvím pozdější kroniky, nikoli o soudobý rukopis z 10. století

[3] O Wu Changovi nemáme žádnou jinou informaci, než právě tuto, není tedy zcela jasné, kým byl a jak se mu tohoto zrušení podařilo dosáhnout

[4] Li Rihua (1565–1635), zdvořilostním jménem Junshi, byl mingský učenec, úředník, literát, kaligraf, malíř a znalec umění pocházející z Jiaxingu v provincii Zhejiang. Roku 1592 získal hodnost „jinshi“ a během své úřední kariéry působil mimo jiné jako soudní úředník v prefektuře Jiujiang, tedy v oblasti, do níž náleží Lushan. Později zastával několik dalších úřadů a dosáhl funkce zástupce představeného Úřadu císařských stájí. Vedle úřední kariéry byl znám zejména jako vzdělanec, sběratel a znalec kaligrafie a malířství. Jeho „Zi taoxuan za zhui“ je rozsáhlý soubor poznámek věnovaných umění, literatuře, přírodě, místním zvláštnostem a dalším tématům. Název je odvozen od jména autorovy pracovny „Zi taoxuan“, tedy „Studovna purpurových broskví“

> Jeho žert byl ve skutečnosti výstižným popisem skutečnosti[5]. Na jaře roku Wuxu (1598) jsem krátce pobýval v klášteře Donglin a spolu se svými žáky Dong Xianke, Cao Busui a Wan Nanzhong jsme čaj vlastnoručně zpracovali. Napsal jsem o něm verše: „jeho světle zelená barva připomíná zmrzlé vrbové proutí, jeho čistá vůně nedovolí, aby se do ní přimísila vůně poletujících květů". Když byl hotov, jeho barva, vůně a chuť byly téměř nedostižné. Litoval jsem jen, že jsem jej nezpracoval více, abych jej mohl poslat Danzhongovi a zbavit tak Kuanglu předmětu jeho posměchu.

Tento text je pro historii Lushan Yunwu významný hned v několika ohledech. Především představuje přímé svědectví autora z období dynastie Ming o čaji pěstovaném v nejvyšších polohách Kuanglu, tedy Lushan, přičemž jeho charakter výslovně spojuje s prostředím mraků a mlhy. Spojení mezi vysokohorským původem čaje a „mraky a mlhou", které se později stalo základem identity Lushan Yunwu, je zde tedy doloženo již na přelomu 16. a 17. století.

Neméně důležitá je technologická část záznamu. Li Rihua nepovažoval samotný původ čaje z vrcholových poloh Lushan za záruku vysoké jakosti. Výslovně kritizoval způsob zpracování používaný místními mnichy. Čerstvě sklizený list byl napařen, ponechán přes noc a teprve následně dosušen. Podle jeho popisu tak vznikal tvrdý, vyschlý čaj dávající v šálku načervenalý nálev. Naproti tomu čaj, který v klášteře Donglin vlastnoručně zpracoval se svými žáky, hodnotil podle barvy, vůně a chuti mimořádně vysoko. Záznam tak současně dokládá existenci ceněných vysokohorských čajových zahrad a dobové povědomí o zásadním vlivu technologie zpracování na jakost hotového čaje.

Yunwu cha v Lushan zhi

Zengding Lushan zhi[6] je nejstarším bezpečně doloženým dokladem explicitního označení Yunwu cha v dochované lushanské kronikářské tradici. Text kroniky popisuje, jak mniši na skalních stěnách shromažďovali malé množství půdy a vytvářeli místa pro vysazení čajovníků. Kvůli vysoké nadmořské výšce a chladu zůstávaly keře nízké a slabé a přes zimu je bylo nutné chránit slámou. Sklizeň začínala

[5] Li Rihua připomíná, že jeho přítel Yang Danzhong, který navštívil Lushan, žertem přirovnal pití zdejšího načervenalého čajového nálevu k „pití krve Xiongnuů". Li Rihua zde používá literární narážku na známý verš „v žertu a hovoru, když dostanu žízeň, budu pít krev Xiongnuů" z básně tradičně připisované vojevůdci Yue Feiovi (1103–1142). Xiongnuové představovali významnou politickou a vojenskou, čínské říši nepřátelskou mocnost na severních hranicích čínských říší. V citovaném verši však označení „Xiongnu" neodkazuje doslovně na historické Xiongnuy, nýbrž obrazně na nepřítele. V kontextu básně jde o nepřátele dynastie Song. Li Rihua tuto známou hyperbolu používá ironicky. Yang Danzhong jí přirovnal načervenalý nálev špatně zpracovaného lushanského čaje ke krvi. Li Rihua následně poznamenává, že tento žert byl ve skutečnosti výstižným popisem toho, jak nálev vypadal

[6] rozšířená kronika Lushan sestavená Li Yingem v období Kangxi dynastie Qing, přibližně mezi lety 1662–1722

až kolem svátku Duanwu[7] a po sklizni a zpracování byl výsledný čaj nazýván Yunwu cha.

Vedle pěstovaného Yunwu cha je v Lushan zhi zmíněn ještě mimořádně vzácný čaj označovaný jako „Qulin cha“[8].

Kronika původ tohoto čaje vysvětluje tím, že ptáci roznášeli semena čajovníků, z nichž některá upadla do hustých lesů a odlehlých horských údolí, kde po čase vyklíčila. Mniši pak v často hlubokých a nepřístupných lesích jednotlivé rostliny vyhledávali a jejich listy sklízeli, ale získávali jen několik liang čaje[9]. Po zpracování a přípravě měl mít nálev barvu měsíčního světla a výraznou vůni připomínající květy bobovitých rostlin.

Zásadním rozdílem mezi Qulin cha a Yunwu cha je, že Yunwu cha byl sklízen a produkován z čajovníků, které mniši cíleně vysazovali na vysokohorských skalnatých stanovištích, kde pro ně shromažďovali zeminu a přes zimu je chránili před chladem, zatímco Qulin cha byl čajem produkovaným z rozptýleně rostoucích čajovníků vyhledávaných v lesních porostech Lushanu.

Historický vývoj lze tedy rekonstruovat takto:

1.2.3 Přechod k moderní produkci

Významným mezníkem v historii Lushan Yunwu byl rok 1934, kdy byla založena Lushan Botanical Garden. Založili ji významní čínští botanici Hu Xiansu, Qin Renchang a Chen Fenghuai. Šlo o první čínskou subtropickou horskou botanickou zahradu.

Moderní historické prameny věnované Lushan Yunwu uvádějí, že botanická zahrada získala z kláštera Wuru na úpatí Lushan čajové sazenice, zakoupila semena a založila vlastní čajovou zahradu o rozloze přes deset mu (přibližně 0,67 ha). Rok

[7] Svátek Duanwu připadá na 5. den 5. měsíce tradičního čínského lunisolárního kalendáře. V gregoriánském kalendáři se jeho datum každoročně mění a zpravidla připadá na konec května nebo červen

[8] Název je v dochovaném textu Lushan zhi zapsán znaky 阒林茶. Znak „qu“ (阒) označuje ticho, opuštěnost či liduprázdnost, takže název lze přibližně přeložit jako „čaj z tichých opuštěných lesů“. V novější literatuře se objevuje také označení „Zuanlin cha“ (钻林茶), které bývá překládáno jako „čaj, za jehož sběrem bylo třeba prodírat se lesem“. Tato podoba však pozdější interpretací názvu čaje uvedeného v Lishan zhi. V některých pramenech se objevuje také pojmenování „Lincha“, tj. „lesní čaj“

[9] Liang je tradiční jednotka hmotnosti. V období dynastie Qing odpovídal jeden liang přibližně 37,3 g

1934 znamená počátek důležité fáze přechodu od převážně klášterní a drobné horské produkce k modernímu botanickému, agronomickému a později komerčnímu pěstování.

Rozšíření produkce po roce 1949

Po vzniku Čínské lidové republiky dochází v Lushan k výraznému rozšiřování čajových zahrad a organizačním změnám. Zatímco předcházející produkce byla spojena především s klášterními zahradami, menšími místními pěstiteli a od 30. let také s pokusnými výsadbami Lushanské botanické zahrady, od 50. let začaly vznikat podmínky pro podstatně rozsáhlejší a organizovanější produkci.

Rozšiřování čajových zahrad bylo součástí poválečné reorganizace zemědělství a lesního hospodářství. V oblasti Lushan byly postupně zakládány státní lesnicko čajové podniky a produkce se rozšiřovala z historických vysokohorských zahrad také do dalších částí Lushan, včetně jeho podhůří. Vedle samotného zvětšování plochy čajových zahrad docházelo k postupné institucionalizaci pěstování, zpracování a odborného řízení produkce.[10].

Od 50. let se celková plocha čajových zahrad spojených s produkcí Lushan Yunwu rozrostla na více než 5 000 mu, tedy přibližně 333 ha. Čajové zahrady se nacházely nejen v okolí Hanyangfeng a Wulaofeng, ale také v oblastech Xiaotianchi, Datianchi, Hanpokou, Huajing, Haihui, Maweishui, Saiyang a na řadě dalších míst v Lushan a v jeho bezprostředním okolí.

Podstatnou úlohu při zvyšování produkce Lushan Yunwu měla institucionalizace výroby. Zakládání státních čajových a lesnicko čajových hospodářství umožňovalo centrálně spravovat větší plochy čajových zahrad a propojit pěstování s centralizovaným zpracováním sklizeného listu.

1.2.4 Postavení Lushan Yunwu mezi čínskými proslulými čaji

Souběžně s rozšiřováním produkce se ve druhé polovině 20. století upevňovalo postavení Lushan Yunwu v kategorii čínských proslulých čajů („mingcha“). V roce 1959 měl být Lushan Yunwu zařazen mezi „deset nejslavnějších čajů Číny“[11].

Další ocenění následovala v 70. a 80. letech. V roce 1971 byl Lushan Yunwu zařazen mezi čínské obzvláště proslulé zelené čaje. Při hodnocení 21 čajů provincie Jiangxi v roce 1982 se umístil na prvním místě a v témže roce byl při celostátním hodnocení zařazen mezi čínské proslulé čaje (mingcha). V roce 1985 získal celostátní stříbrné ocenění za kvalitní výrobek.

---

[10] Novější oficiální lushanské prameny charakterizují období od 30. let 20. století jako počátek velkoplošného pěstování Lushan Yunwu a uvádějí, že v následujícím období postupně vzniklo několik státních lesnicko čajových hospodářství, mimo jiné Čajová farma Lushan Yunwu, Čajová farma Lushan a Lushanský výzkumný ústav čaje

[11] Údaj o zařazení Lushan Yunwu mezi „deset nejslavnějších čajů Číny“ v roce 1959 je opakovaně uváděn v čínských oficiálních a odborně-popularizačních textech. Převzala jej rovněž Čínská národní správa duševního vlastnictví (CNIPA), která jej při posuzování obecného povědomí o značce Lushan Yunwu uvedla mezi doklady její dlouhodobé reputace. Označení „deset nejslavnějších čajů Číny“ ovšem není jediným historicky neměnným seznamem a v čínských pramenech se objevuje několik různých výběrů sestavených v různých obdobích a různými institucemi